

A MAGYAR NEMZETISÉGI POLITIKA FELADATAI

A NEMZETISÉGI KÉRDÉSRŐL szóló nyilvános fejtegetések igen gyakran feneklenek meg a fogalommeghatározás körül vívott terméketlen szóharcokban, amelyek mögött merő papirosvitákban amúgyis eldönthetetlen politikai-világnézeti állásfoglalások rejlenek. Ezt a terméketlenséget elkerülendő, ezúttal kizárólagosan a magyarországi problémák gyakorlati szempontjaira leszünk tekintettel. Ilyen értelemben pedig bizvást mondhatjuk, hogy — noha a világon található és általában nemzetiséginek nevezett ellentétek igen különböző forrásokból erednek — Magyarországon a nemzetiségi kérdés gyakorlatilag a nyelvi különbségek kérdésére redukálható.

Az ország egyes népelemei között nyelvi különbségek áthidalása a múltban úgy történt, hogy a rendi közhatóságok mindenütt a nép nyelvén adminisztráltak és hogy az elemi népoktatás ugyancsak a nép nyelvén ment végbe; holott az állam hivatalos nyelve és a magasabb műveltség megszerzésének eszköze egyúttal a nemzetiségi szempontból közömbös latin nyelv volt. Nem szándékom itt részletesen kitérni arra a folyamatra, amely a dolgok ilyenén rendjének véget vetett. Ezúttal elég lesz arra rámutatni, hogy amióta a modern nacionalizmus kifejlődése révén politikai dogmává lett az úgynevezett nemzetiségi elv, amelynek értelmében az államok határait a nemzetiségi, néprajzi, illetőleg nyelvi határok szerint kell megvonni: a magyar közvéleményen mindinkább úrrá lett az a meggyőződés, hogy az ország integritása nem lesz megóvható, ha nem sikerül a nemzetiségi tömegeket nyelviileg asszimilálni, beolvasztani a magyar nyelvű népbe. Hangsúlyozzuk, hogy csupán nyelvi asszimilációról volt szó, hiszen a nemzetiségi tömegek nagy többségének a hazához való őszinte ragaszkodása és szilárd államhűsége nem volt kétséges.

Felesleges volna tagadni, hogy a kiegyezést követő korszakban a magyar nemzetiségi politikának főtörekvése az volt, hogy minden rendelkezésre álló jogos eszközzel elősegítse a nyelvi kisebbségek beolvadását és a magyar nyelvnek mennél tökéletesebb érvényesülését a közélet, az államigazgatás és a közoktatás terén. Erre alapított a magyarellenes nemzetközi propagandának az a vádja, hogy a magyar nemzet elnyomni igyekezett a kisebbségi nemzetiségeket. A trianoni országcsönkítés is állítólag ennek a nemzetiségi elnyomásnak megtorlása és megszüntetése céljából ment végbe. Ezt sajnos minálunk is sok jóhiszemű ember elhitte és ma is vannak, akik azzal az érveléssel iparkodnak a magyar közvéleményt meggyőzni a múltban követett nemzetiségi politika helytelenségéről, hogy ez a nemzetiségi politika idézte elő a trianoni katasztrófát.

Ez az érvelés messze elveti a súlykot. Kétségtelen ugyanis, hogy a trianoni katasztrófát külpolitikai helyzetünk, a hadvezetés hibái és végső sorban az ország szívében kitört forradalom okozták. Mindebben nemzetiségi politikánknak vajmi kevés része volt. Ami pedig magát az úgynevezett békeszerződésben elkövetett országcsönkítást illeti, ez nem azért következett be, mintha a nemzetiségi tömegeken úrrá lett volna az elszakadás vágya: hiszen ezeket a tömegeket nem kérdezte meg senki, hanem róluk, nélkülük intézkedtek. Ami történt, túlnyomóan annak a tényleges hatalmi helyzetnek alapján történt, amelyet idegen katonai erőknek a magyar területekre való benyomulása teremtett és amely ellen magunkat és a testvérnépeket nem tudtuk megvédeni, hiszen forradalmi lázban önként eldobtuk magunktól a fegyvert. Az a kritikus olvasó tehát, aki ezekre a tényekre visszagondol, aligha fogja az említett érvelést magáévá tenni; sokkal inkább arra lesz hajlamos, hogy azt mondja: az országtól roppant területekét nem azért szakították el, mert a népesség úgy akarta,

hanem mert a néprajzi adatok azt mutatták, hogy ezeken a területeken túlnyomóan nem magyar nemzetiségű népek élnek. Ha tehát az 1910-es népszámlálás idején már sikerült volna a nem magyar ajkú tömegeket nyelvileg asszimilálni, az országcsönkítés nem következett volna be. Ergo: a hiba nem az volt, hogy a magyarosodást előmozdítani igyekeztünk, hanem az, hogy azt nem szorgalmaztuk kellő buzgalommal.

Nem nehéz rámutatni, hogy ez az érvelés ugyanolyan hibás mint az, amellyel szembeállítottuk. Mert, vajjon komolyan eliheti-e épeszű ember, hogy ha a nemzetiségek nyelvi asszimilációja 1910-ben már befejeződött volna, akkor nem lett volna világháború, — vagy hogy akkor a világháborút megnyertük volna — vagy hogy akkor szomszédaink lemondtak volna arról, hogy az általuk áhított területeket megszerezzék? Egészen nyilvánvaló, hogy ez utóbbiak száz meg száz érvet találtak volna arra, hogy a megszerezhető területeket nekik ítéljék: akár azon az alapon, hogy ott a magyarok erőszakosan fosztották meg nemzetiségétől a lakosságot; akár azon az alapon, hogy statisztikáink hamisak voltak, vagy ami éppen eszükbe jutott volna. Hiszen az egymásnak ellentmondó érvektől így sem riadtak vissza: a legnagyobb hidegvérrel állították egyszerre azt, hogy erőszakosan asszimiláltuk a nemzetiségeket és azt, hogy ezt az asszimilációt tanúsító statisztikáink hamisak — holott ez a két argumentum világosan ellentmond egymásnak.

Mindebből az következik, hogy nemzetiségi politikánk így is úgy is közömbös körülmény volt Trianon szempontjából. Azonban nem volt közömbös a magyar fejlődés szempontjából és hátrányai szembetűnően túlszámnyalták volna a felületen mutatkozó előnyöket, hogyha a világháború közbe nem jön és a békés továbbfejlődés megengedte volna, hogy belső politikai törekvéseink következményei világosan megmutatkozzanak. A magyarosítás politikáját hibásnak kell mondanunk, nem azért, mintha katasztrófabá vitté volna a nemzetet: hiszen ezt nem tette; hanem azért, mert lehetetlen célt tűzött maga elé.

Nem kétséges, hogy ebben a törekvésben nem volt semmi természetellenes, sem erkölcstelen. A magyar kormány és közvélemény abból a meggyőződésből indult ki, hogy a nemzetiségi tömegek maguk is szívesen beszélik, ha nekik a magyar nyelv elsajátítására módokat és könnyebbséget nyújtanak — és ez valóban így is volt. Hiszen mindnyájan szívesen tanulunk nyelveket, különösen olyan nyelveket, amelyeknek az életben hasznát vesszük, vagy amelyeknek birtokában műveltségünk és látókörünk kibővítésére van alkalmunk. Nem ok nélkül mondták, hogy mindenki annyi emberrel ér fel, ahány nyelvet megtanult. Emellett a magyar nyelv, a haza és az abban többségben lévő, uralkodó nemzetiség nyelve korántsem ment idegen nyelv számba az ország népeinek szemében. Végül a széles és egyszerű néptömegek a magyar nyelv elsajátításában a boldogulás és a társadalmi felemelkedés lehetőségének nevezetes eszközét látták, hiszen ez volt az állam, a közélet és a polgári társadalom nyelve; egyúttal az a nyelv, amelyen a különböző nem magyar nemzetiségű állampolgárok, egymással is legkönnyebben tudtak érintkezni. De már csak azért sem lehetett erkölcstelen a magyarosodás politikája, mert ez nagyobb mértékben volt előnyére a nem magyar, semmint a magyar nemzetiségű tömegeknek. Ismeretes, hogy a magyarosodás érdekében liberális kormányaink milliókat áldoztak a nemzetiségi vidékeken iskolákra és kultúrpalotákra, holott az alföldi magyarságot úgyszólván magára hagyták, iskolák és utak nélkül, a félnomad tanyavilág végtelenében. A szegény ember gyermekének, ha történetesen nem magyar volt az anyanyelve, aránylag sokkal több kilátása volt arra, hogy középiskolát, esetleg egyetemet vagy egyéb főiskolát végezhesen és a közéletben tisztességes polgári megélhetést biztosító helyet foglalhasson el. Azok a nem magyar szülőktől

származó ifjak azonban, akik ekként az állami adminisztrációban, a klérusban, az oktatószemélyzetben nemzetiségük országos arányszámán felül foglaltak helyet, népességi statisztikákban természetesen már mint magyar anyanyelvű egyének szerepeltek. Amikor tehát ekként akaratlanul is hozzájárultak ahhoz, hogy e statisztikákkal ellenségeink alátámasszák a nemzetiségek elnyomásának vádját, — hiszen ezek szerint nemzetiségeinknek alig adtunk helyet a közéletben — egyúttal a sors iróniája folytán ezek a derék, úgynevezett „asszimiláns“ magyarok, ugyancsak véletlenül és akaratlanul, voltaképp elzárták az utat a magyar nemzetiségű szegény emberek tehetséges gyermekei előtt.

Visszatérve azonban ahhoz a tételhez, amelynek bizonyítására vállalkoztunk, ismételjük: a magyarosítás politikájának legfőbb hibája az volt, hogy lehetetlen feladatot tűzött ki célul. Az az alap, amelyre a magyarosítás politikájának épülnie kellett, az iskola, ennek a célnak csak egészen másodlagos eszköze. Az iskola megtaníthat egy nyelvet, ha munkáját kellő alaposággal végzi, de egy második nyelv megtanulása egyfelől még nem biztosíték arra, hogy ezzel a nemzetiségváltás is bekövetkezik j másfelől hiába tanulunk meg egy nyelvet, ha az élet nem ad alkalmat és módot arra, hogy azzal állandóan éljünk is. Az asszimiláció munkáját nem az iskola végzi el, hanem az élet — és az iskola mindenképpen tehetetlen, hogyha munkáját az élet természetes tényezői nem támasztják alá. A legfontosabb ezek közül a család és a közvetlen életközösség, amelybe az be van ágyazva: elsősorban a falu. A nép gyermekeinek nagy többsége az iskolából visszatér a családba, a falu örök életébe, az eke szarva mellé. A család, a falu, — mint minden primitív életközösség — a hagyománynak, a nemzedékek folytonosságának malma alatt áll. Ez a változatlan életritmus világa. Az iskola munkája a család, a falu nyelvét legfeljebb generációk hosszú során át folytatott kintartó munkával tudná megváltoztatni, de ezt is csak akkori hogyha tevékenységét kívülről jövő erőteljes és organikus befolyások is alátámasztják. Ilyen befolyások főként a belső vándorlás és a gazdasági forgalom változásaiból adódhatnak. De a milliós tömbökben és nagyrészt zárt települési területeken egyúttelű nemzetiségi tömegek magyarosodását az iskola egyáltalában nem mozdíthatta elő. A valóságban csupán három szférában lehetett szó jelentékenyebb nyelvi asszimilációról. Az egyik a szörványok, a nemzetiségi diaszpóra szférája, ahol a család befolyását elsősorban az utca ellensúlyozza. Az iskolának sokkalta kevésbbé van módja arra, hogy a gyermek anyanyelvét megváltoztassa, mint az utcának, ahol a gyermek pajtásaival játszadozik. A sors keze elsősorban itt nyúl döntően a nemzetiségek életébe, mert, mint minden primitív lélek, a gyermek-élel is nagy mértékben az egyformaságra való törekvés befolyása alatt áll.

Az asszimiláció másik nagy tényezője a moderm iparosodással járó munkakereslet. A városokba, ipari központokba tóduló munkásság túlnyomó nagy része örökre kiszakad népének hagyományos köreiből és elmerül a nagyvárosi proletariátus roppant egyszínű tengerében. Az industrializáció, a mezőgazdasági népesség fölöslegének és olykor több mint fölöslegének a nagy városokba, ipari központokba való tódulása, kétségkívül nagy tényezője volt a népesség nyelvi magyarosodásának.

Az asszimiláció harmadik nagy területét a „polgárosodás“ szóval jelölhetjük. Ezen általában azt a folyamatot értjük, amely a magyarosodás révén a közszolgálatban és más, elsősorban értelmiségi pályákon való elhelyezkedést biztosított a nem magyar nyelvű földművelő népesség gyermekeinek. Már rámutattunk arra, hogy ebből a folyamatból a nemzetiségi népesség gyermekeinek jelentős haszna volt. De egyenesen káros volt ez a folyamat a magyar társadalom egysége és az állam konszolidációja szempontjából. Az értelmiségi pályákon és a közszolgálat útján megmagyarosodott elemek ugyanis a társadalmi emelkedés révén nemcsak osztályukból, hanem nemzetiségükből is kiszakadtak; ennek a körülménynek következtében azonban az új magyar vezetőréteg — noha abban aránytalan nagy számban vett részt a nem-magyar származású elem — sokkal jobban eltávolodott a néptől mint a régi, az úgynevezett történelmi osztályokhoz helyesebben, rendekhez tartozó vezetőréteg. A régi rendi magyar vezetőréteg, az úgynevezett „populus Werbőczyanus“ egységesen magyarnak számított ugyan és nagyon nehéz lett volna azt

népi származás szerint széttagolni, minthogy országszerte sűrűen keveredett, házasodott össze egymással. Mindazonáltal ez a vezetőréteg a szó szoros értelmében autochton volt: népe körében élt, életmódjában sokszor alig tért el a módosabb parasztrétegektől és mindig gátlás nélkül használta a nép nyelvét. Tetemes részében nem is tanult meg magyarul. Ha tehát volt is osztályellentét úr és paraszt, birtokos és zsellér, nemes ember és jobbágy között, ezt az ellentétet nem komplikálta a nemzetiségi kérdés: legfeljebb ha Erdélynek egyes vidékein, ahol a pusztuló magyar jobbágyságot csak fokozatosan váltotta fel a beözönlő oláhság. Az új polgári értelmiség azonban mindenütt elvált népétől, túlnyomóan város-lakó lett, de ha ott maradt is a faluban, életmódjának, nyelvének és egész gondolatvilágának megváltozásával mégis csak elszakadt a falutól s a föld-mívelő néptől. Az a liberális polgári világ, amely egyik napról a másikra nyílt meg előtte s amely a kor roppant materiális vívmányainak befolyása alatt erősen „haladó“, anyagias szellemű lett, a parasztban nem látott egyebet, mint sajnálatos maradványát a „sötét“ középkornak, amelyet az emberi haladás szent nevében előbb utóbb „likvidálni“ kell. Az új polgári értelmiség ezért erősen hajlott arra, hogy restelje, takargassa népi származását és ez is arra ösztönözte, hogy vadonatúj magyar nemzetiségét túlzott buzgalommal is domborítsa ki. Volt ebben valami szinte misszionárius fanatizmus. Mivel a magyarosodás az új értelmiség szemében egyet jelentett a szégyelt és elvetendőnek érzett paraszti sorból való kiemelkedéssel, önkénytelen logikai botlással arra a következtetésre jutott, hogy a nép felemelkedése, a múlt béklyóiból való kiszabadítása érdekében minden erővel gyors magyarosodásán kell munkálkodni. Ebben ezek az asszimilánsok azzal vélték előljárni, hogy saját anyanyelvüket lehetőleg nem is akarták használni többé és türelmetlenül követelték, hogy a nép is beszéljen magyarul. Ennek a folyamatnak az lett a következménye, hogy a nép és a vezetésére hivatott értelmiség mind nagyobb és nagyobb mértékben elidegenedett egymástól és hogy az osztályellentétek a nemzetiségi vidékeken egyúttal nemzetiségi ellentétekké is merevültek. Mivel pedig természetesen volt az új értelmiségnek olyan része is, amely, noha maga is megtanult magyarul, egy vagy más okból ragaszkodott a maga nemzetiségéhez, amilyen mértékben az elmagyarosodott vezetőrétegek agitációja általános támadássá szélesült a nép anyanyelvének érvényesülése és használata ellen, olyan mértékben került szembe a nemzetiségéhez ragaszkodó értelmiség a magyar államegység gondolatával, amely ekkép a türelmetlen magyarosítás szellemében látszott testet ölteni. Amint pedig ez már hasonló politikai frontok kialakulása esetén történni szokott, azok a közvetítő elemek, amelyek azon voltak, hogy megtalálják a harmóniát az anyanyelv érdekeinek megóvása és a hagyományos magyar patriotizmus, a hazához és az ősi magyar államhoz való hűség parancsa között, mindinkább felmorzsolódtak a két szélsőség szertelenné váló harcában. Ettől a harctól az ekkép vezetők nélkül maradt nép széles rétegei ugyan nagy mértékben távol maradtak, de annak zaja betöltötte az egész művelt világot és mindinkább elhitette a nemzetközi közvéleménnyel, hogy Magyarországon a nemzetiségi harc immár reménytelen belháborúvá fajult.

Miután ekként végig futottunk az úgynevezett magyarosítás politikájának eredményein, azt hisszük, mondhatjuk: nem kétséges, hogy ezzel a politikával előbb-utóbb gyökeresen szakítanunk kellett volna akkor is, ha a világháború és a trianoni szerencsétlenség nem lép közbe. Az új helyzetben annál nagyobb határozottsággal kell ennek a politikának búcsút mondanunk. Evégből mindenekelőtt revideálnunk kell azt az álokoskodást, amelyből a magyarosítás politikája, mint mondtuk, annakidején kiindult. Nem mondhatjuk azt, hogy Magyarország jövője, Szent István koronájának újabb ezeréves fénye csak akkor lesz biztosítható, ha a Szent Korona összes népeit sikerül nyelvíleg is egyesíteni a magyarosodás útján: mert ha ez a feladat lehetetlen volt a múltban, a jövőben még fokozottabban lehetetlen lesz. Azokhoz a merőben tárgyi nehézségekhez ugyanis, amelyekre előzőleg rámutattunk, most már azok az alanyi nehézségek is hozzájárulnak, amelyek onnan erednek, hogy a Kárpátmedence összes népeiben a nemzetiségi érzés és öntudat az utolsó két évtized folyamán erőteljes fejlődésnek indult. Hiábavaló volna

kétségbevonni, hogy a nemzetiségi öntudat ma már a népesség széles rétegeit is áthatotta és ez már magában véve is lehetetlenné teszi a régi állásfoglaláshoz való visszatérést. Az úgynevezett nemzetiségi vagy ahogyan ma általában hívják, népi elv nevében sok felelőtlen és homályos megnyilatkozás történik, az ezzel jelölt eszmekörnek van azonban két maradandó eleme, amelyet többé nem szabad szem elől tévesztenünk. Az egyik az a felismerés, hogy minden nép csak a maga anyanyelvén juthat a kulturális fejlődés áldásaihoz, miért is nemcsak elemi joga a maga anyanyelvi kultúráját kifejleszteni, hanem azt is elvárhatja, hogy ebben őt az állam erejéhez képest támogassa. A másik az a tanulság, hogy minden népnek szüksége van a maga kebeléből kinőtt intelligens vezetőrétegre, amely ugyanazzal a hűséggel adózik népének, mint hazájának és államának. A nagy kérdés, amelyre ezekután meg kell felelnünk ez: megvalósítható-e a népi elvnek és az államhű patriotizmusnak ez a szoros szintézise? A nem magyar nemzetiségű népekből kinőtt autochton vezetőréteg, ha a magyarságba nem olvad be, úgy mint a múltban, nem fog-e elkerülhetetlenül a különböző szeparatiztikus nacionalizmusok szolgálatába szegődni?

A népi elvben az integrális nacionalizmus fejlődésképes magva minden bizonnyal benne van. Ennek a nacionalizmusnak a hatása pedig kétségkívül centrifugális. Ez egy erő-összetevő, amely a maga fejlődésének irányában a nem magyarajkú néptömegeket, a magyar államegység eszméjével, sőt a szentistváni birodalom eszméjével is ellentétbe sodorhatja. A különböző nacionalizmusok kifejlődése tehát kétségkívül ellentéteket is támaszthat a Szent Korona testvémepei között. Sohasem fogjuk tudni ezeket az ellentéteket kiküszöbölni vagy áthidalni, hogyha a beteget épp azon a ponton masszírozzuk, ahol a betegség legjobban fáj. Amikor a nyelvi ellentétek szétválasztanak, semmiesetre sem szabad ezeket az ellentéteket kiéleznünk és kihangsúlyoznunk, hanem ezektől elfordulva, keresnünk kell azokat az erőket, amelyek összekötnek egymással. A feladat reménytelen lenne, ha nem bízhatnánk abban, hogy az ősi közös hazaszeretet mélyéből és az oszthatatlan közös hazához fűző egyesítő érdekek roppant sokaságából bőven meríthetünk olyan építő erőket, amelyek a széthúzó irányzatokat semlegesíteni és ellensúlyozni tudják. Hiszen nem nehéz belátni, hogy a szétszakított hazában minden egyes népnek csak csonka életlehetőségek jutnak és hogy lehetetlen a Kárpátmedencében három-négy egymással huzakodó kis államnak önállóságát, függetlenségét és egészséges szabad fejlődését biztosítani. Ezek a népek oly mértékben összeszövődtek egymással, hogy akárhol vágjuk el a szálatkat közöttük, valamennyinek a húsába vágunk. Előbb-utóbb általánossá kell válnia a meggyőződésnek, hogy az életösszefüggéseket a Kárpátmedence népei között újból teljesen helyre kell állítani. És addig is, amíg ez a megismerés általánossá nem válik, nekünk kell azt nemcsak hirdetnünk, de annak útját egyengetnünk is, minthogy mi vagyunk itt a leginkább felnőtt, a legidősebb nép és tőlünk várja el a világ a legnagyobb megfontoltságot, előrelátást és felelősségteljes bölcseséget. Nemzetiségpolitikánkat ezért úgy kell megfogalmaznunk, hogy az összhangot teremtsen a Kárpátmedence egységének és különböző népeinek legitim érdekei között. Más szóval: hogy megteremtse—mint mondtuk—a nép- és hazaszeretet egészséges szintézisét. Ez pedig csak úgy lehetséges, ha a népek igazi hazát tudunk adni és ha vissza tudjuk vezetni az igazi népiség éltető forrásaihoz.

Igazi hazát a népek: ez azt jelenti, hogy olyan állapotokat kell teremteni, ahol a nemzetiségi állampolgárok ne érezzék magukat kisebbségeknek, másodrendű alattvalóknak — azaz érezzék azt, hogy ez a haza és ez az állam ugyanolyan jogon és ugyanolyan mértékben az övék, mint az úgynevezett többségi népé. Ahhoz, hogy ez a követelmény megvalósuljon,

nem kell egyebet tenni, mint alkalmazni a magyar nemzetiségpolitikának alkotmányunkból fakadó és törvényeinkben régtől fogva lefektetett elveit. Az állampolgári jogegyenlőség elvét nem volt szükség a magyar nemzetre a trianoni szerződésben ráoktrojálni: benne van az törvényeinkben és törvényeink szellemében régtől fogva. Nem szükséges egyéb, minthogy ezt az elvet a maga helyes értelmében alkalmazzuk nemzetiségi viszonyainkban is. S állapítsuk meg mindjárt, hogy legalább is egy tekintetben minden bírálatot kiállunk: a nemzetiségi honfiak gazdasági érdekeinek gondozása és érvényesülése s a közteherviselés szempontjából soha egy jottányit sem vétettünk az állampolgári egyenlőség, az egyenlő elbánás elve ellen. Hibáink merőben kulturális vonatkozásokban fordultak elő. Ő hibák azért nem tűntek fel nekünk a múltban, mert jellegzetesen jogászai gondolkodásunk hajlott a jogegyenlőség elvének gépiesen liberális, azaz umförmisztikus alkalmazására. Ha ugyanis az egyenlőség elvét egyenlőtlenekre egyformán alkalmazzuk, az történik, hogy az egyik oldalon kiváltságokat teremtünk, megerősítjük az erőseket és ezzel gyengítjük a gyengéket — holott a másik oldalon éppen azt vesszük el az egyestől, ami neki az egyenlőség elve szerint járna. Az egyik hibának jóvátételén a magyar törvényhozás a keresztény lakosság érdekeit kiemelő törvények megalkotásával, az utolsó két esztendőben nagy gonddal és meggyőződésünk szerint helyes irányban munkálkodott; ideje, hogy a másik hibát is alaposan szemügyre vegyük. Megkönnyíti ezt nekünk, hogy saját botlásaink az utolsó húsz év tapasztalatában, mint egy torztükörben, szertelenül megnagyítva merednek reánk, az úgynevezett utódállamok kisebbségi politikájának arculatán. Ez a politika ugyanis igen következetesen alkalmazta a mechanikus jogegyenlőség elvét, és például arra lyukadt ki, hogy a jogegyenlőség elve azt kívánja: mindenkinek egyformán legyen joga az államnyelven beszélni és azzal egyébként is élni a közéletben. Mivel pedig a többségi nép gyermekeitől e szerint az elv szerint nem lehetett megkívanni azt, hogy a kisebbségek nyelvét elsajátítsák és használják — következésképpen ezt a jogot a kisebbségeknek sem lehetett volna megadni. Ezért azokat a nemzetközi szerződéseket, amelyek a kisebbségek nyelvének szabad használatát biztosítani igyekeztek, ezeknek az államoknak a közvéleménye, sőt olykor még jogászai tudománya is a nemzeti és állami szuverenitás elvét sértő és megengedhetetlen idegen beavatkozásként könyvelte el.

Ezt a példát nem követhetjük. Ellenkezőleg, törekednünk kell a jogegyenlőség elvének a maga igazi tisztaságában való alkalmazására. Ennek az elvnek teljes érvényesülését csak a józan ésszel felfogható tárgyi célszerűség korlátozhatja. Ez a célszerűség nem engedi meg, hogy a közigazgatás munkája mindenütt és minden vonatkozásban három-négy nyelven történjék, de ugyancsak a tárgyi célszerűség viszont megkívánja, hogy a közigazgatásban a nép anyanyelve szabadon érvényesüljön ott, ahol a közigazgatás a néppel érintkezik. Ez a helyes közigazgatás érdeke éppen úgy, mint a magasabb államvezetés parancsa, mert nem a nép van a közigazgatásért, hanem a közigazgatás azért, hogy a nép és az állam érdekeit egyensúlyba hozza egymással. Nemzetiségi honfitársaink akkor fogják magukat a haza igazi polgárainak érezni, hogyha senki és semmi sem ad nekik okot arra, hogy magukat ebben az országban idegeneknek, túrt népnek érezzék. Ha a nép a maga nyelvén a maga ügyes-bajos dolgait nehézség és zaklatás nélkül el tudja intézni, a legkevésbé sem törődik azzal, hogy az ország és az állam nyelve, ott ahová az ő életköre nem ér el, ez-é vagy amaz.

De nemcsak a békés és harmonikus együttműködés érdeke, hanem a magyarság úri tapintata, amelyre azt hiszem büszkék vagyunk, ugyancsak azt kívánja, hogy soha senkiben se keltsük azt az érzést, hogy nem tekintjük magunkkal egyívásúnak. Mondottuk, hogy mindenki szívesen

tanul nyelveket, ha erre módja van — és épeszű ember bizonyára nem büszke arra, ha csak egy nyelven tudja kifejezni magát. Az egynyelvűség bizonyos hiányosságot, szegénységet jelent és nem úri dolog a szegény embert fogyatékoságaira figyelmeztetni. Erre, igaz, azt az ellenvetést tehetné valaki, hogy van, aki egy nyelvet nem azért nem használ, mert nem tudja, hanem azért, mert szándékosan nem akarja használni. Amikor tehát egy vagy más magyar közigazgatási tisztviselővel, közeggel megtörténik, hogy nem magyar nemzetiségű polároktól megköveteli a magyar nyelv használatát, ezt legtöbbször azért teszi, mert azt tapasztalja, hogy az illető tüntetőn kerüli az államnyelv használatát. Erre csak azt felelhetjük, hogy a tüntetés szándékát nem kell feltételezni, mert ez a feltételezés nagyon sokszor ok nélkül történik. De végtére is minden provokációhoz kettő kell: egy, aki a másikat — népiesen szólva — ugratni akarja, és egy másik, aki valóban ugrik is. A tüntetőt legjobban azzal utasítjuk rendre, ha a tüntetés szándékáról nem veszünk tudomást és ezzel bebizonyítjuk azt, hogy annak messze felette állunk. Az állam igazi méltóságát nem az a tisztviselő óvja meg, aki az alattvalóval kötekeedésbe bocsátkozik, hanem az, aki a maga és ezzel az általa képviselt állam fölényét és tárgyilagosságát minden körülmények között megőrzi.

Ehhez a témához legyen szabad még egy további megjegyzést is fűzni. Mint mondtuk, senki sem büszke arra, hogy csak egy nyelven tud beszélni; következésképpen természetes ösztöne mindenkinek az, hogy tudományát, ha az még oly szerény is, lehetőleg megmutassa. Mindenki szívesen használja tehát a másik ember nyelvét, ha annak birtokában van, feltéve, hogy ezt tőle tapintatlan formában nem követelik. Következésképpen tapasztalatom az, hogy a nép nem ragaszkodik saját nyelvének használatához olyan tisztviselővel szemben, aki ezt a nyelvet nem bírja, vagy nem bírja kielégítően, ha ez a tisztviselő egyébként feladata magaslatán áll és illő tapintattal, szerénységgel teszi jóvá nyelvtudásának hiányosságait. Csak egyet ne tegyen senki: ne akarjon hiányos nyelvtudásából hazafias érdemeket kovácsolni. Mindig azt tartottuk, hogy a demokrácia megrontja a nép lelkületét, mert a nép természete szerint nem demokratikus, hanem arisztokratikus lelkületet tanúsít. A nép jobban szereti a „finom“, mint a „komisz“ embert és nagy érzéssel méltányolja az úri gondolkodás megnyilatkozásait. Ezeket maga is minden alkalommal hasonlóan iparkodik viszonzni. Ha nem tudjuk a nép nyelvét, ezt ne palástoljuk fennhéjázással, hanem kezdjük azzal az apológiával, hogy sajnáljuk ezt a fogyatékoságunkat. A nép igazi gyermeke az ilyen előkelő, úri gesztust mindig iparkodni fog hasonlóan viszonzni és a maga szerény ismereteit összeszedve, amennyire lehet, őszinte jóakarattal iparkodni fog a mi nyelvünkön beszélni. Hiszen neki is jól esik, ha ebben a tekintetben magát nálunknál különbnek, műveltebbnek érezheti.

Ami a közigazgatás munkájára, ugyanaz vonatkozik az iskola munkájára is. Az iskola ne törekedjék az anyanyelvet mellőzni és kiszorítani az oktatásból, mert ezzel egyfelől megfosztja magát az ismeretek közlésének legértékesebb eszközétől; másfelől a népielekben jogos neheztelést és ellenállást vált ki. Az országhoz nemrég visszacsatolt területeken volt rá eset, hogy olyik nem magyar anyanyelvű község egész népessége a visszatérésen érzett őszinte örömeiben magát úgyszólván egyhangúlag magyar nemzetiségűnek vallotta. Amikor azonban az iskolai hatóság ennek az állásfoglalásnak következtében a község iskolájába bevezette a magyar tannyelvet, a község hangulata hamarosan ellenségesre fordult. Mert a magyar nemzetiség melletti vallomástétellel az egyszerű nép voltaképp a maga módján hagyományos hazaszeretetének, szívbéli patriotizmusának akart kifejezést adni. Azonban korántsem gondolt arra, hogy anyanyelvét egyik napról a másikra a magyar nyelvvel cserélje fel. Kitérőleg itt legyen szabad megjegyeznünk, hogy ez az eset egyúttal iskolapélda arra, hogy a közigazgatás ne csupán a jogszabályt nézze, hanem elsősorban a tényeket; a tényeket pedig ne csupán a hivatalos aktákból, hanem a való életből iparkodjék megállapítani. Ami pedig a néphűség és hazaszeretet szintézisét illeti, ebből az esetből könnyen adódik a tanulság: a hazaszeretet nem függ a nyelvtől, amelyet beszélünk,

de a hazaszeretetet belénk oltani csak olyan nyelven lehet, amelyet megértünk, amely akadály nélkül szól a lélekhez. Az a tanító tehát, aki a gyermekhez neki ismeretlen nyelven igyekszik szólani, nem fogja tudni teljesíteni azt a kötelességét, hogy a gyermeket igazi hazaszeretetre tanítsa. Amit egy leikétől idegen nyelven tanult, az számára nem lesz egyéb, mint mechanikus ismeret.

Ebben a tekintetben is a magyar hagyományokból meríthetjük a legjobb tanítást. A kulturális szabadság eszménye a magyar szabadságszeretet eszményéből egyenesen következik. Ezért kultúrpolitikánk alapelve is mindig a szabadság, a nép szabad akaratnyilvánításának elvén nyugodott. Ezt az elvet kell továbbra is, de ugyancsak nem mechanikus módon alkalmazni. Az anyanyelv és az államnyelv érvényesülése a népoktatásban, történjék a nép szabad akarata és belátása szerint. De ennek az elvnek egy korolláriuma és egy korrektívuma van. Az előbbi az, hogy ez a szabadság ugyanúgy valódi szabadság legyen, miként az imént megbeszélte egyenlőség valódi egyenlőség. Ez tehát azt jelenti, hogy a nép állásfoglalását senki se befolyásolja tendenciózus eszközökkel: sem rábeszéléssel, sem pedig az államakarat célzatos, megtévesztő beállításával. A másik szempont pedig azt kívánja, hogy a nép akarata az értelmesség és a célszerűség korlátai között jusson érvényre: azaz a népakarat nevében senki se akarjon lehetetlen, vagy képtelen dolgokat megvalósítani. Elsősorban ne akarja a gyermekeket olyan nyelven tanítani hasznos és értékes ismeretekre, amelyet a gyermek nem ért meg.

De a köz jól felfogott érdekétől és a helyes nemzetiségpolitika szempontjaitól vezetve, az anyanyelven való oktatást a népiskolában már csak azért is alkalmazni kell, hogy a nemzetiségi nyelveken oktató középiskolák számára biztosítható legyen a megfelelő kiválasztás. Rámutattunk arra, hogy a múltban követett nemzetiségi politika, főleg iskolapolitika, eredményeképpen a nemzetiségi értelmiség kétfelé szakadt: egyik fele megmagyarosodott, a másik fele a szeparatiztikus nacionalizmus útjaira sodródott, de mind a két csoport alkalmatlanná vált arra, hogy népének igazi vezetője legyen, mert az egyik nyelvében, a másik szellemében szakadt el a néptől. Ily módon azonban kiesett a legfontosabb kapocs, amely a nemzetiségi néptömegeket a magyar nemzethez fűzte a múltban és senki se látta el többé a feladatot, amelynek a régi rendi vezetőréteg — mint tudjuk — sikerrel megfelelt. Ebből a jövőre nézve azt a tanulságot kell levonnunk, hogy nemzetiségeinknek szükségük van a saját népükből fakadt és ahhoz nyelvében, lelkében hű vezetőrétegre, amely azonban olyan széles látókörű, alapos műveltséggel rendelkezék, hogy népeink közös érdekeit világosan fel tudja ismerni és ezért önként vállalkozhassék arra, hogy népét a magyar honszeretet és a politikai összetartozás évszázados hagyományainak szellemében vezesse tovább. Ezt a vezetőréteget csakis olyan középiskolában lehet felnevelni, amely a hazafias hagyományokat és a széles látókörű magasabb műveltséget saját anyanyelvén oltja a tanuló szívébe. Erre a rétegre és erre az iskolára annál égetőbb szükség van, mert csak egy ilyen nevelés révén fog felnőni az a nemzetiségi vezetőréteg, amely a magyar vezetőrétegekkel, egyenrangú műveltség birtokában, mentes lesz attól az alacsonyabbrendűségi érzéstől, amely a múltban igen fontos tényezője volt a szeparatiztikus nacionalizmusok fejlődésének. Hiszen rámutattunk arra, hogy a nemzetiségi kérdés elmergesedése hazánkban elsősorban annak volt köszönhető, hogy ez a kérdés egyúttal nagymértékben szociális kérdés volt és hogy a nemzetiségi választóvonalak egyúttal társadalmi osztályokat választottak el egymástól. A hagyományos magyar társadalmi tagozódás szerint magyarrá lenni annyit jelentett, mint úrrá lenni, következésképpen az a nemzetiségi intelligencia, amely ragaszkodott nemzetiségéhez, zsákutcába sodródott és arra kényszerült, hogy a magyar életformákat gyökeresen megtagadja és egy romantikus demokratizmusba meneküljön, amely a magyar fejlődéstől teljesen idegen eszményeket tett magáévá. Ma is azt látjuk, hogy a Szent Korona ősi testébe vágó mai határokon túl a magyarság elleni ellenséges indulatot elsősorban még mindig az a neheztelés fűti, amely egyes félművelt és egyensúlyukat megtalálni nem tudó elméknek a magyar műveltség fölényével való reménytelen birkó-

zásából fakad. Majd hogyha egyszer a testvérnépek olyan vezetőréteggel rendelkeznek, amely magát mind a szellemi, mind az erkölcsi műveltség teljességében joggal egyenrangúnak érezheti a magyarság legjobb képviselőivel is, akkor a kézfogás és az együttműködés, a közös patriotizmus felfedezése és ápolása ugyanolyan könnyen fog menni, mint például Svájcban, ahol a három nemzetiség között sem műveltség, sem társadalmi tagozódás tekintetében nincsen semmi egyenlőtlenség.

És amint korrektúrára van szükség a felső vezetőrétegekben, ugyanolyan szükség van korrektúrára a széles falusi néptömegek körében, amelyeket vissza kell vezetni a népiség igazi ősforrásaihoz. Az úgynevezett népi kultúra nevében ma igen sokszor csak egészen sekélyes frazeológián való kérődzés folyik, minden valódi szellemi táplálék nyújtása nélkül. Ehelyett gondoskodni kell arról, hogy a nép a maga ősi szokásaiban, a földművelő nép kedélyvilágának megfelelő kultúrában megerősíttessék. A nép olyan, mint a virág, élő gyökerekből nő ki és valóban csak addig él, amíg e gyökérszálak életetik. A nép szerves alkotórésze a tájnak, ahol bölcsője ringott, amelynek minden egyes domborulata, völgyhajlata, minden egyes csermelye, sziklája és fája tele van lélekkel, szívhez szóló értelemmel: hiszen a táj lelke és a nép lelke összeforr. Minden eszköz, amellyel a népnek eredeti, a honi rögöz fűződő életformáját meg lehet erősíteni, nagy honfenntartó és konzerváló erő. A népi „mélykultúra“ gondos feltárása és az egész vonalon és minden néptörzs életkörüben való rehabilitálása emellett azért is egyetemes érdek, mert a népek nemcsak — mint mondtuk — a teljes és egyenrangú műveltségű vezetőikben, a „magaskultúra“ birodalmában találnak egymásra, hanem megtalálják egymást az igazi „mélykultúrában“ is. A kettőnek egységét számunkra a néprajzi kutatás nagy úttörői, a Kodályok, Bartókok, a magas műveltség e vezető elméi mutatják. Az új elit mindenütt őket kell hogy kövesse, abban is, hogy a műveltség teljességére törekszik és abban is, hogy elsősorban a maga népével, életérdekeivel, annak ősi és gyökeres értékeivel szolidáris. Az ekképpen felnőtt új elit könnyen rá fog eszmélni népeink mély lelki rokonságára úgy, ahogy erre az említett nagy kutató elmék ráeszméltek és ahogyan a modern magyar művelődéstörténet kitűnő munkásai kimutatják a szoros művelődési kölcsönhatásokat a Szent Korona népeinek életében. Ez az igazi egymásratalálás útja: elválasztani mindig csak az a félműveltség fog, amely sem a magas, sem a mély kultúrában nincs otthon és csak a ponyva, a kontárság, a „giccs“ és kongó üres frázisok birodalmában érzi jól magát.

A helyesen felfogott nemzetiségpolitika tehát minden hazai nép körében folyó komoly kulturális munkát elsőrendű közfeladatnak tekint és azon lesz, hogy az mennél intenzívebb legyen, tudva, hogy aki igazi kulturális munkát végez a nép körében, az nem csupán a népet, hanem egyúttal a nagyobb egészet, a hazát is szolgálja.

Ha az, amit ekként összefoglaltunk, igaz és helyes, annak megvalósításához sokkal kevesebb szükség van nagyméretű jogi reformokra, mintsem három ősi erényünk gyakorlására. Tárgyilagosság, igazságosság és tetterős jóakarát: ezek azok az erények, amelyekre egy tartós nemzetiségi politikát építhetünk. Ez a politika biztosítani fogja a testvér nemzetiségek ragaszkodását ehhez az ősi állami kötelékhez és kivívja a külföld megbecsülését is. Ezen túlmenőleg pedig talán visszaszerzi számunkra azoknak az elszakított népeknek a rokonszenvét is, amelyeket az utolsó két évtized nacionalista áramlatai elidegenítettek tőlünk. Ezzel pedig nemzetiségi politikánk is értékes eszközévé válhat annak a minden józan lélek által hön ohajtott dunavölgyi közeledésnek, jóvátételnek és kibékülésnek, amely nélkül itt egyetlen nép sem remélhet jobb napokat.

OTTLIK LÁSZLÓ